

SZEMTŐL SZEMBE EGY ÚJ FILM ALKOTÓIVAL

AZ ÚJ VÁRKONYI FILMRŐL

Dobozy Imre drámájából, az „Eljött a tavasz”-ból Várkonyi Zoltán készített filmet: *Szemtől szembe* címmel. Operatőrije Illés György.

Dobozy Imrét, a dráma- és forgatókönyvíró-t arról kérdeztem; mennyiben érzi történelemnek negyvenöt napjait huszonöt év távlatából; történelmi film lesz-e a *Szemtől szembe*?

— A dráma sem történelmi dráma, a film sem lesz az, mert nem úgy fordul negyvenöthöz, mint egy lezárt korszakhoz, amelyet történelmi analitikussággal kell megközelíteni.

— Az „Eljött a tavasz”-t én a lelkiismereti vitadrámák sorában helyezném el, amelyekben parancsteljesítés és lelkiismeret, döntés és felelősség szállnak szembe egymással...

— Nem egészen. Ezekben a lelkiismereti drámákban ugyanis mindig helyükre kerülnek a figurák, tetteik s azok következményei. Valamilyen ítélet születik. Ez a dráma azonban csak egy tanúvallomás, egy olyan emberé, aki maga is részt vett az eseményekben, először az egyik,

majd a másik oldalon. És bár jól tudom, hogy ezek a figurák egyénileg milyen fokig felelősek azért, hogy nem fordultak szembe a fasizmussal, ezt a felelősséget nem tudom függetleníteni azoktól a körülményektől, amelyekben éltek. Nevezetesen attól, hogy az akkori Magyarország politikai helyzete, vezetési rendszere folytán ezek az emberek csak igen kismértékben voltak urai cselekedeteiknek.

— Nyilván ebből a nézőpontból következik az is, hogy a drámának nincsenek „hősei”, csak egyszerű emberek a szereplők...

— Valóban nem hősök a figurák, hanem mindennapi emberek, akiket azért nem nevezek „egyszerűnek”, mert a mai bonyolult világunkban még mindig a legbonyolultabb maga az ember.

— Az egyik ilyen hétköznapi, úgy látszik műveiben visszatérő figura, a dráma és a film főszereplője, Bodaki is. Nem lát rokonságot közte és a „Tizedes és a többiek” tizedes alakja között?

— Alkatukban valóban van ro-

Jelenet a filmből

konság, bár az egyik egy szatirikus komédia, a másik egy dráma főhőse.

— Nem is úgy értem a rokonságot, hogy a tizedes él tovább Bodaki neve alatt. Mindketten némi iróniával szemlélik az eseményeket, s bár „teljesítik a parancsokat”, minden különösebb hitvallás nélkül valahogyan felülkerekednek a történelmen. Pusztán a lehetőségeik mások...

— Az alapvető különbség az, hogy a tizedes mindenképpen, mindenáron élve akar maradni. Ez az egyetlen igaz és őszinte törekvése. Akaratlanul és véletlenül követi el az emberséges cselekedeteket. Bodaki azonban nem véletlenül jut el a cselekvésig. Egy vesztes háború végén elkeseredetten tekint vissza az eseményekre, s képtelen cselekvés nélkül tovább élni.

— Azt is kérdezhetnénk: hol itt a történelmi igazságszolgáltatás, hiszen az egyetlen figura a drámában Bodaki, aki tesz is valamit, megpróbál változtatni, s míg a többiekből miniszterhelyettes, tanár, gebines vendéglős lesz; ő egy eldugott falu temetőőreként él.

— A történelem, helyesebben a rendszer társadalmilag kíván és részben tudott igazságot szolgáltatni. Az egyének útja nem mindig azonos a társadalmi úttal. És ha nem kívántam is jelképet csinálni abból, hogy Bodakiból végül temetőőr lesz, ez azért nem véletlen sem a drámában, sem a filmben.

— Mik az új lehetőségek a filmi variációban?

— Egyrészt a drámában elmondott eseményeket, vagyis a század-

dal történt dolgokat mutattuk meg filmen. Másrészt míg a dráma egyszeri módon alkalmazza a keret és a játék viszonyában a kétféle időkonfrontációját, a filmben ez állandó eszközzé válik: minden emocionális, vagy eszmei csomópontban a jelenből visszavált a múltba. Ez állandó feszültséget ad a filmnek.

— Megtalálja a drámában kifejtett gondolatait, érzéseit a filmben is?

— A dráma eszmevilága alapján változatlanul került át a filmbe. Ehhez Várkonyi Zoltán talán még jobban ragaszkodott, mint én, nem egy esetben a dráma eredeti mondatai élnek tovább a forgatókönyvben. Amit a drámában elmondtam, benne van a filmben is: manapság, amikor annyit beszélünk az emberi felelősségről, egyre nagyobb jelentősége van annak, hogy ez a felelősség milyen közegben érvényesülhet, és a felelősséggel egyidejűleg milyenek és mennyi az ember lehetősége.

Várkonyi Zoltán is úgy látja, a Szemtől szembe nem történelmi film,

— ...vagy ugyanúgy történelmi, mint a többi jelenkorban játszódó film, a történelem egy darabját ragadja meg.

— A történelmiséget olyan értelemben kérdeztem, hogy az az időszak, amit a film bemutat — a felszabadulás előtti napok, órák — számunkra már a múltat jelentik-e, vagy a jelen egy szakaszának tekinthetők?

— Én napjainknak érzem ezt a korszakot, nem beszélve róla, hogy a film egy része valóban napjainkban is játszódik. Szemtől szembe állunk egy olyan szituációval, ahol a tehetetlenség, döntenem tudás határozza meg az ember sorsát. Azt akartam elérni, hogy a néző döbbenjen rá, még a rossz elhatározásoknál is van rosszabb: a cselekvésképtelenség, a „nem döntés”.

— Milyen érzés volt az utóbbi három kosztümös film után ezt a filmet forgatni?

— Az ember mindig örül, ha valami újat kezdhet. Ez a film más-

Horváth Teri és Szirtes Ádám

fajta színészvezetést, másfajta rendezési technikát követelt.

— *A film, úgy tudom, színes...*

— Igen, színes, de nem tarka: ha egy asztalt fényképezünk, nincs rajta feltétlenül egy csokor piros virág. A színek funkcionálnak, a jelen és múlt váltakozása színekben is érződik, de mindvégig megőriztük realitásukat. Negyvenöt napjai a katonazubbonyok szürkéjében, a letarolt földek barnájában, ködösen, füstösen jelennek meg. A jelent ábrázolva kontrasztként nem akartuk a „színes élet” képét adni. A valóság színei kerültek a filmbe, ahogyan az utcát látjuk. Nem kívántunk valami „szépet” csinálni.

— *Dobozy Imre már elmondotta, a múlt és jelen szembeállítását a filmben, a drámától eltérően, az idők állandó párbeszédében, változásában valósul meg...*

— Valóban hosszas töprengés után úgy döntöttem, nem lesznek a filmben „puha” áttűnések. A két korszak élesen válik el egymástól. Mozdulatok merev folytatásában jelentkeznek a másik vonal.

— *Milyen más, megoldásbeli, vagy tartalmi különbségek vannak a dráma és film között?*

— Bár a film lényegében ugyanaz, mint a dráma, más irányban hegyezi ki a történetet. Bodaki magán-

életének száalai hiányoznak, nem is lesz öngyilkos, mint a drámában. Így a figyelem fokozottabban a lelki-nemzeti önvizsgálat felé terelődik.

— *Mit jelentett színdarabot filmre vinni egy olyan filmrendezőnek, aki színházi rendező is egyben?*

— Elég sok filmet csináltam ahhoz, hogy külön tudjam választani magamban a kétféle rendezőt. Ebben a filmben mégis a színházi rendező valahogy közelebb lépett a filmrendezőhöz. Sok a dialógus, de ez nem azt jelenti, hogy statikus színpadi beállításban forgattuk a filmet. Izgalmas probléma volt a maszk, a szereplők magatartás-változásának kérdése is, hiszen huszonöt évet ölel át a film cselekménye. A színházi rendező munkája leginkább a színészvezetésben jelentkezett, ami eddigi filmjeim közül itt volt a legfontosabb.

— *Őn is tanúvallomásnak szánta filmjét, ítéletalkotás nélkül?*

— Én is tanúként állok, mint Dobozy. Átéltém ezeket az éveket, saját bőrömen éreztem az eseményeket. De a film nemcsak tanúságtétel a bizonytalanságról, dönteni nem tudásról, a társadalom széles rétegének döntésből való kizárásáról, s ennek következményeiről, — hanem ítélet és állásfoglalás is.

SZÉKELY GABRIELLA